

Een Griekse speld in een Amerikaanse hooiberg

In sommige gevallen is het zoeken naar een speld in een hooiberg best een interessante bezigheid. In het onderhavige geval is de speld een 78-toeren grammofoonplaat uit 1932 en de hooiberg het stadje Steubenville in Ohio.

HUGO STRÖTBAUM

Een maand geleden had ik nog nooit van Steubenville gehoord. Om nog maar te zwijgen van de Griekse achternaam 'Kiplakitziz'. Daar kwam opeens verandering in toen een vriend uit Berlijn mij twee gedigitaliseerde microfilms toestuurde, met daarop scans van duizenden oude archiefkaarten van de grote Amerikaanse grammofoonplatenmaatschappij Columbia (oftewel CBS, later Sony). Iedere archiefkaart bevat informatie over een geluidsregistratie die door die maatschappij in een bepaalde periode gemaakt was, waarbij het in de meeste gevallen om titels van muziekstukken ging.

Tussen al die kaarten ontdekte ik twee kaarten, die onmiddellijk mijn aandacht trokken, omdat ze er onmiskenbaar

Grieks uitzagen. Om te beginnen archiefkaart W230544: iemand met een redelijke kennis van het Grieks ziet al gauw dat het Grieks er hier en daar wat vreemd uitziet. De kaart zal ongetwijfeld door een employé van de platenmaatschappij – die uiteraard geen Grieks kende – uitgetypt zijn. Als voorbeeld zal hij of zij waarschijnlijk een handgeschreven, min of meer leesbaar Grieks kladje van de muzikant gekregen hebben. Maar Grieks handschrift wijkt nogal af van gedrukt Grieks en is voor buitenstaanders vaak moeilijk te lezen... Of was deze onbekende artiest misschien analfabeet (*ágrammatos*)?

Kiplakitziz

Volgens de archiefkaart was de artiest in kwestie een zekere MAXAHL KIPLAKITZIZ uit Steubenville, Ohio. Een accordeon-speler. Zo op het eerste gezicht leek de achternaam afgeleid te zijn van het Turkse woord 'çiplak' wat 'naakt' betekent. Er zijn mensen in Nederland die 'Naaktgeboren' heten, dus waarom zou dat elders niet kunnen? Of was het een verbastering van de achternaam 'Kyriakidis', volgens het principe dat de 'P' als een 'R' gelezen moet worden en de 'L' als een 'I'? Ook niet erg bevredigend. Na veel vruchteloos zoekwerk op het internet, leek het me beter om Hero Hokwerda maar eens te raadplegen. Wij vallen elkaar af en toe lastig met taalproblemen. Ik hem, als ik iets over Grieks wil weten, en hij mij, als hij bij het vertalen een raar Turks woord of uitdrukking tegenkomt. Dus legde ik mijn probleem aan hem voor, hoewel ik daar eerbij gezegd niet veel van verwachtte. Al gauw bleek dat ik Hero onderschat had, want hij kwam verrassend snel met de goede oplossing. Volgens hem was deze rare Griekse achternaam te herleiden tot 'Kirlangitsis' of 'Kirlangitis'. En toen de naam 'Kirlangitis' (vreemd genoeg niet 'Kirlangitsis') ook nog eens veel voor bleek te komen in en rond Steubenville Ohio, in de Verenigde Staten, was het pleit beslecht! Opeens kon ik ook de oorsprong van die achternaam thuisbrengen: immers 'kirlangiç' betekent 'zwaluw' in het Turks. Plak daar 'is' achter en je hebt een perfecte Griekse naam: *Kirlangitsis* of *Kirlangitis*. Voornaam: Michail of Michael.

De archiefkaart

Maar laten we, voordat we verder gaan, eerst eens even kijken hoe zo'n archiefkaart precies in elkaar zit (zie de afbeelding). Ten eerste zien we dat het om een persoonlijke opname (PERSONAL RECORDING) gaat. Met andere woorden, deze opname

werd voor privédoeleinden gemaakt en is dus nooit officieel door Columbia uitgebracht. Voor alle duidelijkheid: we zitten hier nog in het tijdperk van de 78-toeren grammofoonplaat, de voorganger van de LP en de geluidscassetten. Er zullen ongetwijfeld een aantal exemplaren voor deze totaal onbekende musicus geperst zijn, maar dat zullen er nooit veel geweest zijn.

Onder welke omstandigheden deze opnamen tot stand zijn gekomen weten we niet. Heeft Kirlangit(s)is – overtuigd van zijn eigen kunnen – als privépersoon voor deze twee opnamen flink moeten betalen, of kende hij iemand die bij Columbia werkte die hem een dienst wilde bewijzen? Linksboven staat het 'matrijsnummer' (MATRIX NO): W230544. Iedere plaatopname werd van een matrijsnummer voorzien, zodat iedere opname makkelijk geïdentificeerd kon worden. Ook gaven deze nummers meestal aan in welke volgorde opnamen gemaakt waren. Rechtsboven staat het formaat. Bij de eerste kaart is '10 INCH' (25cm) veranderd in '12' (30cm). Zoals de lezer kan zien is deze titel opgenomen op 20 juni 1932, waarschijnlijk in New York. Daarna werd ook nog een tweede opname (of 'take') gemaakt. Vaak omdat men – hetzij de artiest, hetzij de opnametechnicus – de kwaliteit van de eerste 'take' niet goed genoeg vond of om nog een tweede versie in reserve te hebben, voor het geval er iets met de eerste opname gebeurde. Rechtsonder staat de naam van de opnametechnicus (RECORDING OPERATOR): een zekere Baylis.

Armónika

En dan de muziektitels! De eerste opname luidt 'TAXIM'. Een *taksim* dus. Een instrumentale improvisatie zonder een bepaald ritme, in een bepaalde toonschaal ('*dromos*' of '*makam*'). Daar is niets mis mee. Maar wat moet dat TAZIYN ABYWNKA, tussen haakjes daarachter? Ik vermoed dat er 'TAXIM ARMONIKA' bedoeld wordt. Een armónika is een ouder, primitiever type accordeon met drukknoppen (geen toetsen), dat zeer populair was in Istanbul aan het begin van de vorige eeuw (1900-1930) en waarvan talloze geluidsoptnamen bestaan. De aller-grootste armónika-virtuoos aller tijden, was zonder twiffel Andonis Amiralis, bijgenaamd 'Papatzis' (1896-1959). Papatzis maakte prachtige solo-opnamen, maar begeleidde ook beroemde zangers, zoals Andonis Dalgás. Meer over de armónika en bekende armónikaspelers staat in twee items op mijn website www.recordingpioneers.com: www.bit.ly/2VkgELq en www.bit.ly/2VDVrAY

Zeldzame instrumentale nummers

En dan de tweede kaart! Daar was het Grieks zo mogelijk nog erger verminkt. Ondanks het abominabele Grieks leverde deze tweede kaart niet echt een probleem op. 'ZARTOS' kon niets anders zijn dan 'Syrτός', samen met de 'ka-

COLLECTIE: ANDREAS TSEKOURAS
FOTO: NIKOS DIONYSOPOULOS

ORIGINAL (To be retained by clerk) No. 9219

UNITED STATES OF AMERICA

DECLARATION OF INTENTION (Invalid for all purposes seven years after the date hereof)

THE STATE OF OHIO, In the COMMON PLEAS Court
COUNTY OF JEFFERSON of JEFFERSON COUNTY at STEUBENVILLE, OHIO.

I, Michael Kirlangitis,
now residing at 229 1/2 S. High St., Steubenville, Jefferson County, Ohio.
occupation Mill-Worker, aged 48 years, do declare on oath that my personal description is:
Sex Male, color White, complexion Natural, color of eyes Brown
color of hair Brown, height 5 feet 8 inches; weight 200 pounds; visible distinctive marks
None

race Greek; nationality Greek

I was born in Chios (Greece) on March 25th, 1889
I am married. The name of my wife or husband Emilia Kirlangitis
we were married on June 10, 1905 at Chios, Greece. she or he was
born at Icaria, Greece on April 15, 1891 entered the United States
at New York, N. Y. on August 1, 1913 for permanent residence therein, and now
resides at 229 1/2 S. High St., Steubenville, Ohio. I have 1 children, and the name, date and place of birth,
and place of residence of each of said children are as follows: Angela Kirlangitis born July 20, 1908, at Icaria Greece, now residing at Steubenville, Ohio.

I have Not heretofore made a declaration of intention: Number _____, on _____ (Date)
at _____ (City or town) _____ (Name of court)

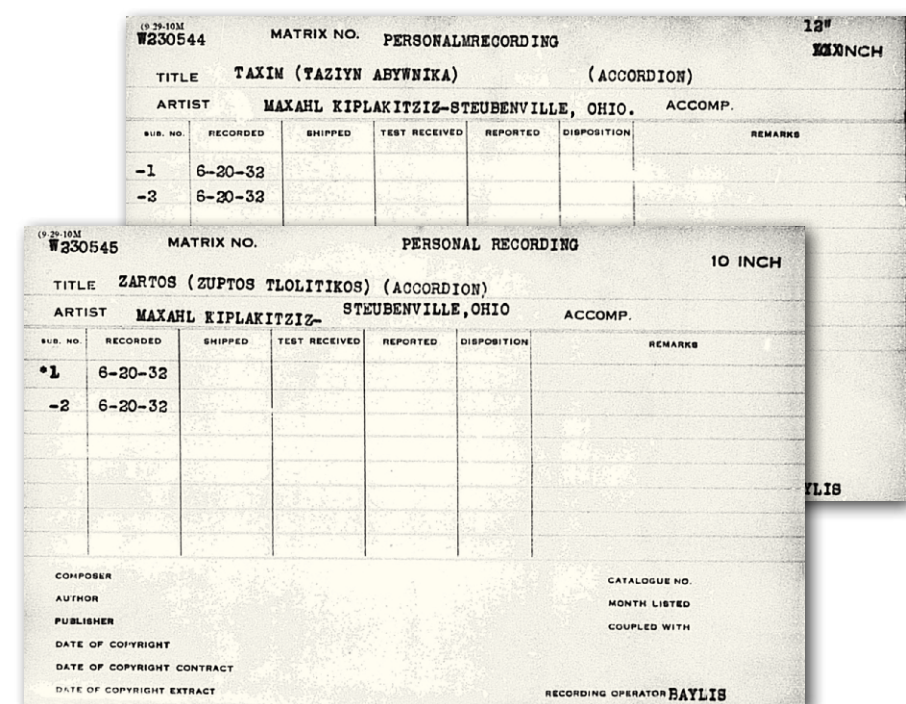
my last foreign residence was Chios Greece (Country)
I emigrated to the United States of America from Patras Greece (Country)
my lawful entry for permanent residence in the United States was at New York, N. Y.
under the name of Michel Kirlangitsi, on Feb. 27, 1916 (Month) (Day) (Year)
on the vessel SS "Oceania" (If other than by vessel, state manner of arrival)

I will, before being admitted to citizenship, renounce forever all allegiance and fidelity to any foreign prince, potentate, state, or sovereignty, and particularly, by name, to the prince, potentate, state, or sovereignty of which I may be at the time of admission a citizen or subject; I am not an anarchist; I am not a polygamist nor a believer in the practice of polygamy; and it is my intention in good faith to become a citizen of the United States of America and to reside permanently therein; and I certify that the photograph affixed to the duplicate and triplicate hereof is a likeness of me: SO HELP ME GOD.

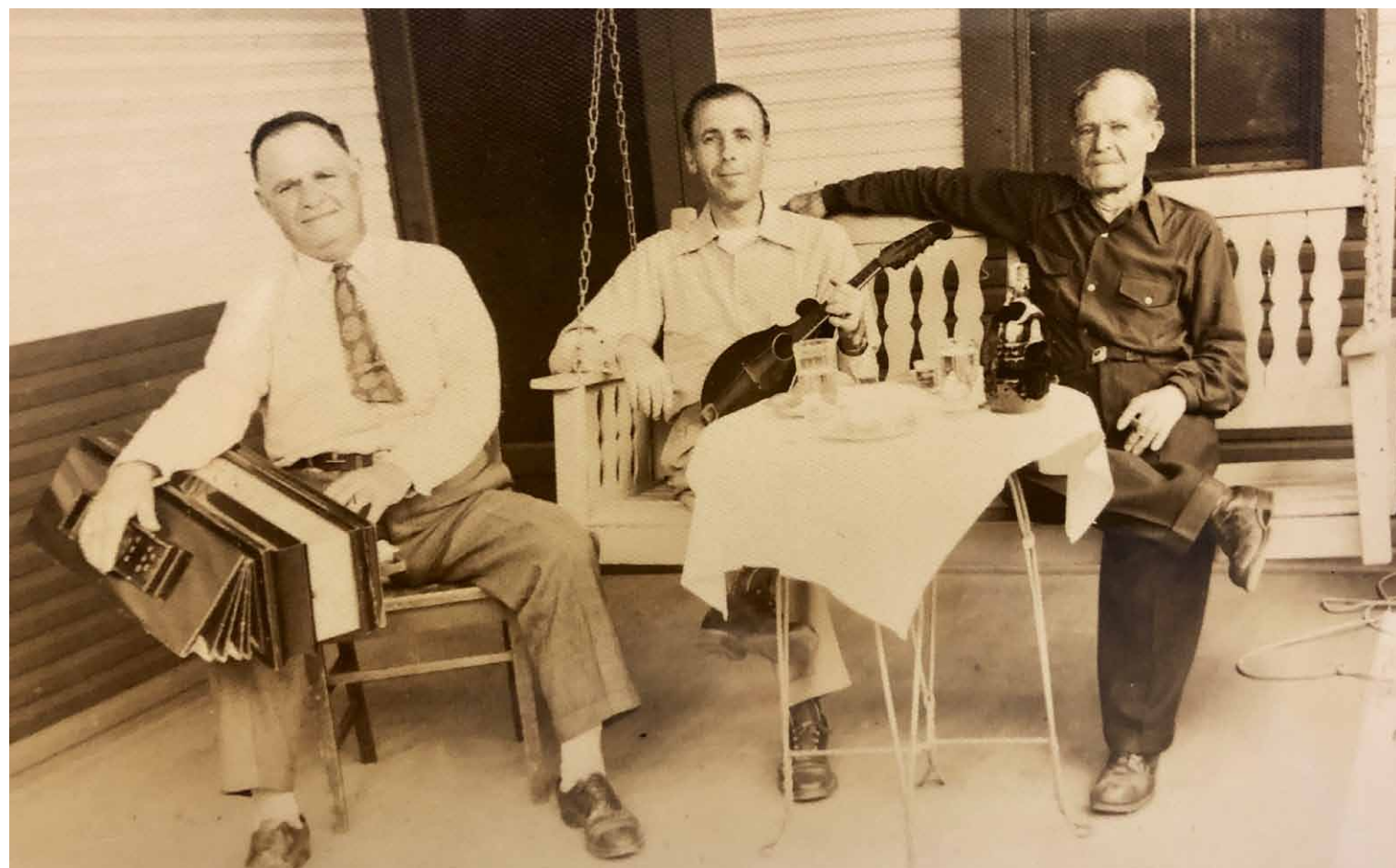
Witness to my signature: Mildred M. Kay (Original signature of declarant without abbreviation, who shall be sworn)
Michael Kirlangitis
Subscribed and sworn to before me in the office of the Clerk of said Court, at Steubenville this 20th day of Jan. anno Domini 1939 Certification No. 6-69645 from the Commissioner of Immigration and Naturalization showing the lawful entry of the declarant for permanent residence on the date stated above, has been received by me. The photograph affixed to the duplicate and triplicate hereof is a likeness of the declarant.

[REAL] Eugene A. Blum Clerk of the Common Pleas Court.
By Mildred M. Kay Deputy Clerk.
Form 2309 - L-A
U. S. DEPARTMENT OF LABOR
IMMIGRATION AND NATURALIZATION SERVICE

Naturalisatieverklaring uit 1939 van Michael Kirlangitis (#1)

Columbia archiefkaarten W230544 en W230545

Michael Kirlangitis (met 'accordeon') en vrienden (één met mandoline), ca. 1940, Steubenville, Ohio

lamatianós' één van de twee bekende reidansen die in heel Griekenland gedanst worden. En wat daar tussen haakjes achter stond was eenvoudig te herleiden tot 'ΣΥΡΤΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ', oftewel een *syrtós*' uit 'Η Πόλη' (Konstantinopel).

Het gaat hier dus om een accordeon- of *armónika*-plaat met twee instrumentale nummers, die nooit in de handel is geweest en dus uiterst zeldzaam is. Ik had natuurlijk geen idee of deze twee accordeonopnamen überhaupt iets voorstelden. Maar toch raak ik altijd door zoiets geobsedeerd. Stel dat ik deze grammofoonplaat te pakken wilde krijgen, dan moest ik dus te weten zien te komen wie die Michael Kirlangit(s)is was...

Ongetwijfeld leefde de accordeon- of *armónika*-speler Michael Kirlangitis niet meer. Maar zou er misschien ergens een afstamming van hem zijn die een exemplaar van deze volslagen onbekende plaat bewaard had? Weggestopt in een doos op een zolder of in een garage? Via via benaderde ik eerst Columbia/Sony en vroeg of men kon nagaan of de originele 'metal parts' (matrijzen) nog bewaard gebleven waren. Dat bleek helaas niet het geval. Mijn enige hoop waren dus nog levende verwanten van accordeonist Michael Kirlangitis, die niet door het weggooi-virus aangetast waren...

Wat mij enigszins verontrustte was dat de kolommen op beide kaarten er verdacht leeg uitzagen. Op beide kaarten was alleen kolom 1 ingevuld, maar de andere kolommen waren leeg. Meestal staat er op die archiefkaarten in kolom 2 (SHIPPED) een datum en bij kolom 5 (DISPOSITION) een handgeschreven 'OK'. Betekende dat dat er nooit

platen van geperst waren? Je mag toch aannemen dat men indertijd op zijn minst een testpersing voor deze speciale klant uit Steubenville gemaakt had? Zo ja, waar was die testpersing dan? Hopelijk bij een nog levend familielid van accordeonist Michail Kirlangitis. Maar bij welk familielid? De bekende speld in een hooiberg...

De achternaam

Voor het uitpluizen van de achtergronden van mensen en het achterhalen van de samenhang tussen mensen met dezelfde achternaam is uitgebreid genealogisch onderzoek nodig. Websites zoals FamilySearch en Ancestry vormen belangrijke informatiebronnen. Op deze websites vind je passagierslijsten van naar Amerika geëmigreerde Grieken, naturalisatie-documenten, tienjaarlijkse volkstellingen (van 1790 tot en met 1940), SSDI (Social Security Death Index)-gegevens, tot en met aanmeldingen voor Amerikaanse militaire dienst (Eerste en Tweede Wereldoorlog). De laatste jaren is er zelfs door allerlei vrijwilligers een groot aantal grafstenen op veel begraafplaatsen in de USA in kaart gebracht (FindaGrave). Kortom, er is een schat aan informatie beschikbaar, maar voordat je alles op een rijtje gezet hebt en eindelijk een enigszins betrouwbaar beeld hebt van de opbouw van zo'n familie, is er flink wat water onder de brug gestroomd.

Zoals gezegd, al gauw bleek dat 'Kirlangitis' beslist geen zeldzame achternaam was daar in Ohio. Ik zag mij al gauw omringd door talloze dode en levende leden van de Kirlangitis-familie. De meesten in Steubenville zelf, of in de directe omgeving. Allemaal emigranten

De 'accordeon' van Michael Kirlangitis

met van die typisch Griekse voornamen zoals Nick, Mike, Helen, Tony, John, Emily, Pete, Gus en Jim. Het duurde even voordat ik daar de oorspronkelijke Griekse voornamen bij gevonden had: Nikólaos, Michail, Eleni, Andónios, Ioannis/Yannis, Emília, Epaminondas, Konstandinos/Kostas en Dimosthenis.

Na veel gepuzzel had ik de stamboom van de familie Kirlangitis wel zo'n beetje rond. Een zekere Andonios Kirlangitis was rond 1900 naar Amerika afgereisd. Niet veel later volgden zijn vier zoons zijn voorbeeld: Michail (in 1905-1907, 1909 en 1913), Epaminondas (in 1907, 1912 en 1915), Nikólaos (in 1907) en Dimosthenis (in 1915). De jaren geven de aankomst in New York aan. Men ging dus kennelijk ook nog wel eens terug naar de 'patriída'.

De emigratie van Grieken naar Amerika was al vóór 1900 begonnen, maar bereikte zijn hoogtepunt in de periode 1900-1920. Het noordoosten van de Verenigde Staten was het centrum van de mijnbouw en staalindustrie, dus was er toentertijd in de staten Pennsylvania, Illinois, Ohio en West Virginia een grote behoefte aan arbeidskrachten.

Steubenville

Gelukkig bleek dat daar in Steubenville Ohio maar twee Michail/Michael Kirlangitis geweest waren. Eén van hen moest dus 'mijn' onbekende accordeon-speler geweest zijn. Eén Michael (#1) was geboren in 1887 of 1889 op het eiland Chios en overleden in 1973 in Steubenville. Die was dus pakweg 44 jaar in het jaar dat de opnamen gemaakt werden: 1932. Zo te zien was deze Michael #1 analfabeet of beheerste in ieder geval het westerse schrift niet. Wie de verderop afgebeelde naturalisatieverklaring nauwkeurig bekijkt ziet dat Michael #1 deze met een kruisje ('his mark') ondertekende. De handtekening eromheen is dus niet die van de aanvrager maar van de ambtenaar! Was dat dan misschien de verklaring voor het steenkolen-Grieks op de twee archiefkaarten?

De andere Michael (#2) was geboren in 1903 in Griekenland (waarschijnlijk ook op Chios) en overleden in 1963 in Steubenville. Die Michael was ten tijde van de opnamen (1932) zo'n 29 jaar oud. Wie van die twee was nou de gezochte accordeon/armónika-speler? Wie in de inmiddels flink uitgedijde familie Kirlangitis zou zich dit 'wapenfeit' van één van hun voorvaders nog herinneren? Uiteindelijk leek het

me verstandig mijn probleem aan een medewerkster van de genealogische afdeling van de plaatselijke bibliotheek in Steubenville voor te leggen. Ik schreef haar een uitgebreide e-mail en legde uit waar ik naar op zoek was. Via haar kwam ik te weten dat de dochter van Michael #1, Angela Kirlangitis, getrouwd was met ene Michael Kirlangitis #2 (wel wat verwarrend: een Kirlangitis die met een Kirlangitis trouwt!) en dat hun dochter, Amelia Mouyanis, nog in Steubenville woonde. En hun zoon, Frank Kirlangitis – gepensioneerd priester – bleek in Florida te wonen. Beiden ergens in de tachtig!

De bibliotheekmedewerkster en nog een andere researcher stuurden mij overlijdensadvertenties (*obituaries*) van Michael #2 en Michael #1 uit plaatselijke kranten op. Ideaal om een duidelijk beeld te krijgen van de samenstelling van de familie Kirlangitis ten tijde van hun overlijden. Eén overlijdensadvertentie bevatte trouwens nog een andere (mogelijk nuttige) 'clue': Michael #2 had enige jaren het restaurant THE RED PARROT in Steubenville gerund. Een restaurant? Dat betekent bij Grieken vaak ook muziek. En verder had een broer van Michael #1, Nick Kirlangitis, tussen 1935 en 1942 in het 'BALKAN CAFE' in Steubenville gewerkt.

Chios

Al mijn Kirlangitissen bleken afkomstig te zijn van het eiland Chios, vlak tegenover de Turkse kust, ten westen van Izmir (Smyrna). Toen ik laatst de achternaam 'Kirlangitis' op Chios googelde, was er geen enkele 'hit' met 'Kirlangitis' maar de naam 'Kirlangitis' (Κυρλαγκίτης met een 's' dus) kwam daar wel veel voor. Gezien de Turkse oorsprong van deze achternaam was dat ook de correcte vorm. Kennelijk is die 's' in Amerika verdwenen en is het daar 'Kirlangitis' geworden.

De ontknoping

Op 18 mei krijg ik een e-mail van emeritus-priester Frank Kirlangitis, de kleinzoon van Michael Kirlangitis #1. Ik had hem benaderd via de St Barbara Orthodox Church in Sarasota (Florida), waar hij tot zijn pensionering in 2010 werkzaam was geweest. Hij bevestigt dat de accordeonist zijn grootvader, Michael Kirlangitis #1, was. En hij heeft zowaar ook de accordeon van Michael nog. De twee Columbia plaatopnamen van zijn grootvader heeft hij in zijn jeugd vaak gehoord, maar, helaas, in de loop der jaren is de plaat zoekgeraakt. Hij belooft mij foto's van zijn grootvader en de accordeon te zullen sturen. Een week later arriveren dan de langverwachte foto's: twee van Michael Kirlangitis met instrument en een aantal foto's van het instrument in zijn huidige staat. Het blijkt geen *armónika* te zijn, maar een *organ accordeon harmoniflûte*, een nóg ouder instrument van vóór 1900, gemaakt door Busson in Parijs! De *harmoniflûte* was voor het eerst te zien op de wereldtentoonstelling van 1855 in Parijs.

Moraal van dit verhaal: het zoeken naar spelden in hooibergen loont soms beslist de moeite. Wel jammer dat één speld niet boven water is gekomen: die zeldzame Columbia grammofoonplaat. Dat was de enige mogelijkheid om te horen hoe Michael Kirlangitis op zijn *harmoniflûte* in 1932 klonk... 🎷

Met dank aan Christian Zwarg, Hero Hokwerda, Peter Endendijk, Andreas Meyer, Carole Elizabeth Nurmi Cummings, Erika Grubbs en - last but not least - Rev. Fr. Frank Kirlangitis en Maria Kirlangitis.